

ВЛАСНІСТЬ “*you are mine*”, але для нього, Коханого, Кохана лише НАСОЛОДА “*you are divine*”. Таким чином, у параболічному образі відбувається проекція стереотипної, характерної для жінок/чоловіків лінії поведінки на зміст поетичного тексту.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Алефиренко Н.Ф. Поэтическая энергия слова. Синергетика языка, сознания и культуры / Николай Федорович Алефиренко. – М. : Academia, 2002. – 394 с.
2. Белехова Л.И. Образный простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : 10.02.04 “Германські мови” / Лариса Іванівна Белехова. – К., 2002. – 476 с.
3. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Е.С.Кубрякова. – М. : Институт языкознания РАН, 1997. – 326 с.
4. Петренко Н.В. Займенник у віршованих текстах американської поезії: когнітивно-семіотичний та лінгвосинергетичний аспекти : дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 “Германські мови” / Н.В. Петренко. – Херсон, 2008. – 20 с.
5. Якобсон Р. Поэзия грамматики и грамматика поэзии / Р. Якобсон // Семиотика. – М. : Радуга. – 1983. – С. 465 – 473.
6. Langacker R. Cognitive Grammar. A basic introduction / R. Langacker. – Oxford University press, 2008. – 562 p.
7. ОВАР – The Oxford Book of American poetry. – Oxford : Oxford University press, 2006. – 1132 p.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Алла Цапів – кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладознавства та прикладної лінгвістики, заступник декана факультету перекладознавства з організаційно-виховної роботи та працевлаштування Херсонського державного університету.

Наукові інтереси: когнітивна поетика, гендерна лінгвістика, лінгвістика тексту.

УДК 821.111 : 316.64

КОМУНІКАТИВНІ ФУНКЦІЇ ПОГЛЯДУ В АНГЛІЙСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Оксана ЦИМБАЛИСТА (Київ, Україна)

У статті проаналізовано комунікативні функції погляду в англійських художніх текстах; виявлено мовні засоби вираження слова look.

Ключові слова: комунікативні функції, погляд, емоції, засоби вираження, комунікація.

This article deals with communicative functions of look in the British fiction; the linguistic means of look are specified.

Key words: communicative functions, look, emotions, means of expression, communication.

Силу погляду, жесту, посмішки, інтонації мовець використовує частіше за все інтуїтивно, що знову підтверджує постулат про **актуальність** дослідження невербальної комунікативної системи з метою створення підґрунтя для більш усвідомленого оперування невербальними комунікативними компонентами. З.З. Чанишева вважає, що набір невербальних компонентів комунікації “є систематизованим та внутрішньо пристосованим до характеру вербального висловлення. Тільки цей зв’язок словесної структури і паралінгвістичної характеристики дає можливість декодувати кожне конкретне повідомлення” [4 : 44].

Мета статті полягає у виявленні мовних засобів вираження погляду і його комунікативних функцій в англійських художніх текстах.

Відповідно до поставленої мети в статті буде зосереджено увагу на розв’язанні таких **завдань**:

- описати комунікативні функції погляду в англійських художніх текстах;
- проаналізувати мовні засоби, що характеризують невербальний компонент комунікації “погляд”.

Погляд сприяє встановленню й регуляції міжособистісних стосунків у процесі комунікації, реалізації різноманітних комунікативних інтенцій. На основі досліджуваного матеріалу встановлено такі комунікативні функції погляду в англійських художніх текстах:

- емотивна, коли вираження очима емоцій зчитується учасниками комунікації;
- когнітивна, що відображає прагнення передати очима деяку інформацію й прочитати інформацію в очах партнера з комунікації;
- контролююча – спостерігається у процесі здійснення очного моніторингу з метою перевірки чи сприйнятого й зрозумілого переданого повідомлення або якийсь його фрагмент, а також вказівка адресатові, що мовець закінчив передачу певної порції змісту тощо;
- регулятивна – властива тим комунікативним актам, мета яких – відреагувати на передане повідомлення або ж, навпаки, придушити очима передбачувану реакцію;
- індивідуалізуюча, що використовується для характеристики літературних героїв;

– комунікативно-прагматична, яка відображає ставлення учасників комунікативної ситуації один до одного.

Засоби вираження емотивної функції можуть стосуватися не лише учасників комунікативної ситуації, але й сприяти відтворенню внутрішнього стану персонажа: *He continued to gaze at the picture: the longer he looked, the firmer he held it, the more he seemed to covet it* [5:367]. Про його емоційне напруження говорить передусім дієслово **to gaze**, яке далі підтримується іншими засобами (*firmer, covet*). Аналогічну функцію виконує цей засіб і в такому уривку, коли на тлі розчарованого вигляду літературної героїні описується її пильний погляд: *Henrietta looked disappointed, and her steady gaze betrayed it* [6:90].

Цей засіб настільки вдалий для характеристики внутрішнього стану персонажа, що дозволяє економно відтворювати приховані емоції, які не завжди усвідомлюються навіть самими героями літературних творів: *The child fixed her eyes on Isabel with a still, disinterested gaze, which seemed void of an intention, but conscious of an attraction* [6:238]. Завдяки вживанню дієслова **to gaze** створюється протиставлення між нейтральним, байдужим ставленням одного персонажа до іншого й прихованою зацікавленістю. Такі мімічні рухи за своєю природою сприймаються читачем як симптоматичні. На відміну від підкреслення за допомогою прислівника **deliberately** свідомого ставлення до того погляду, яким одна літературна героїня дивиться на іншу: *The Countess looked at her with a deliberately critical gaze, and without answering her question* [6:249].

Слід відзначити, що іноді зазначене дієслово вживається в прямому номінативному значенні в нейтральній комунікативній ситуації, яка реалістично відтворює конкретні дії персонажа, зокрема характеризує його погляд: *Ralph stretched his legs a little further than usual, and gazed a little more fixedly at the Mediterranean* [6:205]. Аналогічно у вислові: *The child gazed at him an instant with her pure young eyes* [6:217].

Аналогічне призначення погляду і в комунікативній ситуації зображення персонажа без іменування конкретної емоції або відтворення симптоматичних рухів.

Емоції персонажів, які не іменуються, досить часто передаються за допомогою вживання дієслів зі звуженим значенням (*glance*), коли, наприклад, характер погляду, його ознака імпліцитно передають негативні емоції (*wildly*): *He glanced wildly around* [7:125].

У тій самій функції може використовуватися іменник **a glare**: *Lifting his eye to its battlements, he cast over them a glare such as I never saw before or since. Pain, shame, ire, impatience, disgust, detestation, seemed momentarily to hold a quivering conflict in the large pupil dilating under his ebon eyebrow* [5:143].

Дієслово **to glare** також зберігає сему ‘наполегливості й ворожисті’. Як правило, це дієслово вживається у тих контекстах, які відображають сильні, динамічні емоції: *Mr. Rochester turned and glared at him. His eye, as I have often said, was a black eye: it had now a tawny, nay, a bloody light in its gloom; and his face flushed - olive cheek and hueless forehead received a glow as from spreading, ascending heart-fire: and he stirred, lifted his strong arm - he could have struck Mason, dashed him on the church-floor, shocked by ruthless blow the breath from his body - but Mason shrank away, and cried faintly, "Good God!" Contempt fell cool on Mr. Rochester - his passion died as if a blight had shrivelled it up: he only asked, "What have YOU to say?"* [5:288].

У художньому мовленні регулятивна функція погляду здійснюється опосередковано, оскільки використовується письменниками для передачі дуже тонких, глибоких емоцій, наприклад: *'How horribly unjust of you!' cried Lord Henry, tilting his hat back, and looking up at the little clouds that, like raveled skeins of glossy white silk, were drifting across the hollowed turquoise of the summer sky* [7:10]. Це ситуація ‘запобігання погляду’, тобто, коли один з учасників діалогу, принаймні, прагне уникнути погляду в очі з боку співрозмовника, або ‘пропуск погляду’ у випадках, не пов’язаних з явним наміром уникнути контакту очей, незважаючи на партнера. У психології відвід очей убік і опускання очей розглядаються як заспокійливі комунікативні сигнали, що знімають непотрібну напругу. Вони виконують у діалозі роль, аналогічну тій, що виконує, звичайно, посмішка, яка раптово виникає на обличчі одного з партнерів.

Специфіка здійснення регулятивної функції полягає в тому, що, відтворюючи погляди персонажів, письменник може передавати дуже драматичні ситуації, які відбуваються в реальному житті, без їх вербального наповнення: *Mrs. Touchett's little bright eyes, active as they usually were, sustained her gaze rather than returned it* [6:311]. Аналогічно в такому уривку: *Would she laugh? Would she take it as a joke? All eyes met her with a glance of eager curiosity, and she met all eyes with one of rebuff and coldness; she looked neither flurried nor merry: she walked stiffly to her seat, and took it in silence* [5:192].

Без сумніву, регулятивна функція може бути суміщеною з контролюючою або з будь-якою іншою, наприклад: *'Basil,' he said, looking very pale, 'you must not look at it. I don't wish you to'* [7:90]. У наведеному уривку за допомогою засобів заборони здійснення погляду (*you must not look*) передається емоційний стан персонажа (*looking very pale*), а також виконується контролююча та регулятивна функції.

Для відтворення подібних поліфункціональних комунікативних ситуації вживаються і інші засоби, зокрема дієслово *gaze*: *Isabel leaned back in her chair, folded her arms, and gazed awhile at her cousin* [6:318].

Когнітивна функція [3:773], пов'язана із передаванням інформації, також зустрічається в художньому повістванні, проте значно рідше, оскільки для трансляції певного когнітивного змісту недостатньо лише погляду, оскільки все ж таки читач не бачить того, що пише письменник. Йому потрібні деякі інші сигнали, щоб декодувати повідомлення: *He was looking worried, and when he heard Lord Henry's last remark he glanced at him, hesitated for a moment, and then said, 'Harry, I want to finish this picture today...'* [7:17]. У наведеному прикладі значення погляду стає зрозумілим після слів *hesitated for a moment*, тобто погляд має функцію комунікативного мовчання, коли необхідно зосередити увагу читача на коливанні персонажа, зробивши це коливання комунікативно значущим.

Передача інформації відбувається не завжди за допомогою міміки, жестів, іноді такі жести можуть готувати сприйняття суттєвої інформації, наприклад: *She put her hand upon his arm, and looked into his eyes* [7:71]. У наведеному уривку жести у чистому вигляді не несуть жодної інформації, проте в контексті самої комунікативної ситуації (тактильні рухи, нахил до співрозмовника, вторгнення до інтимної зони тощо) говорять про складність і важливість як ситуації, так і інформації, що передається.

Специфіка реалізації когнітивної функції зумовлюється або формується завдяки існуванню певних лінгвокультурних стереотипів, настанов, досвіду тощо. Отже, її комунікативний успіх значною мірою залежить від соціальних установ, умов спілкування, ролей співрозмовників та ін. Як відомо, візуальний контакт у межах мовленнєвого акту може позначати: 1) на початковому етапі – початок розмови; 2) наприкінці розмови – припинення спілкування; 3) протягом мовленнєвого акту, зокрема у процесі бесіди він, – увагу, підтримку, закоханість, або, навпаки. Таким чином, діапазон почуттів дуже широкий. Однак відомо, що окулісти виявили, що людина здатна утримувати чужий погляд без дискомфорту не більше трьох секунд, тому такий погляд викликає занепокоєння, жах і роздратування. Найчастіше прямий погляд може сприйматися і як погроза, запопадливість домінувати, оскільки він психологічно зменшує дистанцію між людьми й сприймається як порушення особистого простору. Наприклад: *His extraordinary absences became notorious, and, when he used to reappear again in society, men would whisper to each other in corners, or pass him with a sneer, or look at him with cold searching eyes, as though they were determined to discover his secret* [7:113]. У цьому уривку відтворюється почуття дискомфорту головного героя, його занепокоєння. Завдяки характеристиці погляду *look at him with cold searching eyes* набуває завершеності передача негативного сприйняття загальної атмосфери Доріаном Греєм.

Спостережено, що в художньому повістванні контролююча функція у переважній більшості здійснюється за допомогою такого мовного засобу, як іменник *eyes*: *'Yes,' he continued, coming closer to him, and looking steadfastly into his stern eyes, 'I shall show you my soul. You shall see the thing that you fancy only God can see'* [7:121]. У таких випадках швидше за все описується прямий погляд з метою встановлення контакту не лише на фізичному рівні, але й на емоційному.

Виходячи з наведеного вище визначення контролюючої функції, слід зазначити, що її вплив складається з послідовності дій, мета яких – за допомогою очного моніторингу перевірити, чи сприйнято і зрозуміло передане повідомлення або якийсь його фрагмент, а також вказати адресатові, що мовець закінчив передачу певної порції змісту тощо: *Osmond had raised his foot and was resting his slim ankle on the other knee; he clasped his ankle in his hand, familiarly, and gazed awhile before him* [6:345]. У наведеному уривку пильному погляду передують три дії: підняття ноги, рух щиколоткою та потискання рукою. Погляд як завершальна дія стає дуже актуалізованим рухом. Йому надається особливого комунікативного значення, аналогічного фінальній частині в повідомленні, тобто це своєрідна сильна позиція.

Контролююча функція погляду також відображається в художньому мовленні. Якщо йдеться про безпосередній опис погляду, то вживається дієслово, оскільки воно сприяє відтворенню динаміки певної ознаки, зокрема пильності: *Henrietta gazed earnestly at her companion; for a moment she said nothing* [6:418] або стрімкості: *I was dumb still. He bent his head a little towards me, and with a single hasty glance seemed to dive into my eyes* [5:134].

Однак переважно ця функція здійснюється за допомогою імпліцитних засобів. Наприклад: *'You know you believe it all,' said Lord Henry, looking at him with his dreamy, languorous eyes* (O. Wilde, p. 20). Контекст цього уривку спрямований на те, що передати бажання героя, щоб ті, кому адресована інформація, повірили йому, тому його погляд був чарівним, тобто викликав позитивні емоції, що передається за допомогою дієприслівника та стилістично забарвлених означень у вигляді прикметників до іменника *eyes*.

Контролююча функція дуже часто супроводжується іншими засобами: *'I want him to play to me,' cried Lord Henry, smiling, and he looked down the table and caught a bright answering glance* [7:34]. Передусім у наведеному уривку описується прохання одного персонажа здійснити певну

дію іншим. Усе це відбувається в піднесеній обстановці, головні герої перебувають у чудовому настрої, тому вживаються ті лексико-семантичні засоби, які у прямому (*smiling*) або переносному (*bright glance*) номінативному значенні позначають позитивні емоції. Проте про контролюючий аспект цього повідомлення сигналізує означення *answering* до іменника *glance*. Таким чином, наведений комунікативний акт одночасно виконує декілька функцій: директивну, репрезентативну й контролюючу. Якщо перші дві представлені експліцитно, то остання – імпліцитно.

Когнітивна функція може здійснюватися і за допомогою інших засобів, зокрема іменника *gaze* зі звуженим обсягом поняття та розширеним змістом: *He lifted his gaze, too, from the daisies, and turned it on her* [5:360]. У наведеному випадку ідеться не просто про погляд, а про пильний погляд. Це вже інша якість відтворення мімічних рухів – більш точна та емоційно виправдана.

Відображення погляду у процесі художньої комунікації, як уже зазначалося, може виконувати індивідуалізуюча функція. Частіше за все засоби відтворення погляду у таких випадках передають не невловимі мімічні рухи, а описують конкретну, індивідуальну, тобто притаманну лише певному персонажу кінему або фізичну особливість. Наприклад: *These oval heavy-lidded eyes seemed to look curiously at him* [7:114].

У наведеному уривку описуються індивідуальні фізіологічні особливості обличчя персонажа, пов'язану із поглядом – вигляд очей: *oval heavy-lidded eyes*. Про те, що це комунікативний знак, говорить інша динамічна ознака, спрямована на характеристику погляду: *look curiously*. Аналогічно: *In a few moments Alan Campbell walked in, looking very stern and rather pale, his pallor being intensified by his coal-black hair and dark eyebrows*. [7:133].

Коли необхідно показати літературного героя, виділивши його основну рису або те, що є базою для відтворення певної ситуації. Наприклад, у наведеному уривку для розуміння комунікативної ситуації дуже важливим є зіставлення одного з персонажів з райським птахом, який усю ніч провів під дощем: *'I dare say, my dear,' said Lord Henry, shutting the door behind her, as, looking like a bird of paradise that had been out all night in the rain, she flitted out of the room, leaving a faint odour of frangipani* [7:39]. У таких випадках у центрі уваги читача знаходиться не погляд героїв, а їх сприйняття іншими людьми, тобто передається те, яке вони справляють враження на оточуючих: *He was flushed with excitement and pleasure, and looked extraordinarily handsome* [7:62].

Відтворені емоції можуть відображати внутрішній психічний стан персонажів. Це внутрішній стан був по-справжньому реальним, незалежно від того, чи свідомі ці емоції, чи несвідомі: *He got up, and locked both doors. At least he would be alone when he looked upon the mask of his shame* [7:77]. Дійсно, погляд, краще ніж будь-що характеризує внутрішній світ людини. Як відомо, існує вираз, що очі є дзеркалом душі, тому саме погляд відображає душевний стан персонажів: *'My dear Basil, how do I know?' murmured Dorian Gray, sipping some pale-yellow wine from a delicate gold-beaded bubble of Venetian glass, and looking dreadfully bored* [7:87]. Крім основних рис характеру, притаманних героям літературних творів, погляд може відображати ситуативний психічний стан персонажів, наприклад: *He turned, and looked at Dorian Gray with the eyes of a sick man* [7:124]. У наведеному уривку погляд описується через приховане порівняння, коли зовнішній вигляд людини асоціюється з виглядом хворого, у якого симптоми хвороби зчитуються через очі.

Коли ідеться про індивідуалізуючу функцію, то при характеристиці зовнішності персонажа найчастіше вживається іменник *eyes*, незалежно від того супроводжує чи ні цей іменник дієслово з відповідним семантичним значенням: *She possessed eyes whose gaze I delighted to encounter* [5:340].

Комунікативно-прагматична функція відображає ставлення учасників комунікативної ситуації один до одного. Про характер таких стосунків може говорити тип погляду, який в окуlesiці має певне значення. Наприклад: *When his servant entered, he looked at him steadfastly, and wondered if he had thought of peering behind the screen* [7:95]. У наведеному уривку відображений швидше за все прямий погляд, тобто погляд в очі співрозмовника, однак це не спільний погляд, коли партнери дивляться один одному в очі. З цього можна зробити припущення, що головний герой, з одного боку, контролює слугу, з іншого, – намагається регулювати ситуацію за своїми намірами, оскільки це також і не візуальний контакт, при якому обидва партнери свідомо дивляться в очі один одному.

Прямий погляд в очі надзвичайно інформативний, актуалізований. Він завжди привертає увагу адресата. У реальному житті, особливо в ситуаціях, коли мовлення заборонене або неможливе, цим мімічним жестом користуються для того, щоб залучити до себе увагу людини, на яку дивляться подібним чином.

Отже, у художньому тексті іменник *eyes* може мати різне комунікативно-прагматичне призначення. По-перше, виражати емоції, наприклад, здивування: *'Sibyl? Oh, she was so shy, and so gentle. There is something of a child about her. Her eyes opened wide in exquisite wonder when I*

told her what I thought of her performance, and she seemed quite unconscious of her power [7:44]. По-друге, ставлення до предмета мовлення або до певного об'єкта: *She laughed nervously as she spoke, and watched him with her vague forget-me-not eyes* [7:38]. У цьому випадку самі мимічні рухи докладно не описуються, але кожний читач розуміє, що таке відіграти очима, тобто цей специфічний мимічний рух очей, який, найімовірніше, супроводжується посмішкою, поворотом голови й т.п. На невловимість та нехайність емоцій імпліцитно вказує прикметник *vague*, який додає ефемерності ситуації. По-третє, психологічний стан суб'єкта теж може бути описаним за допомогою лексеми *eyes*: *Dorian Gray leaped to his feet, with flushed cheeks and burning eyes. 'Harry! Sibyl Vane is sacred!'* [7:43].

Таким чином, на основі викладеного вище можна зробити висновок, що за допомогою руху очей можна відобразити прагнення передати очима деяку інформацію й прочитати інформацію в очах партнера з комунікації, проконтролювати, чи сприйнятий й зрозумілий текст повідомлення або якийсь його фрагмент, а також вказівку адресатові, що мовець закінчив передачу певної порції змісту тощо; а також відреагувати на передане повідомлення або ж, навпаки, придушити очима передбачувану реакцію; охарактеризувати літературних героїв; відобразити ставлення учасників комунікативної ситуації один до одного.

БІБЛІОГРАФІЯ

1. Коццолино М. Невербальна комунікація. Теорії, функції, язык и знак / М. Коццолино; пер. с итал. А. В. Королева. – Х.: Изд-во Гуманитарный центр, 2009. – 248 с.
2. Куниціна В. Н. Межличностное общение / В. Н. Куниціна, Н. В. Казарина, В. М. Погольша. – СПб: Питер, 2003. – 544 с.
3. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія / Олена Олександрівна Селіванова. – Полтава : Довкілля–К, 2010. – 844 с.
4. Чанышева З.З. Взаимодействие языковых и неязыковых факторов в процессе речевого общения / Зульфира Закиевна Чанышева. – Уфа: Издание Башкирского университета, 1984. – 80 с.
5. Bronte Ch. Jane Eyre [Online] / Charlotte Bronte. – N. Y.: Penguin Books Ltd, 1847. – 545 p. Access Mode: <http://www.literaturepage.com/read/janeeyre.html>
6. James H. The Portrait of a Lady [Online] / Henry James. – N. Y.: Penguin Books Ltd, 1881. – Access Mode: <http://www.gutenberg.org>.
7. Wilde O. The picture of Dorian Gray [Online] / Oscar Wilde. – 1891. – 230 p. – London: Wordsworth Editions Ltd. – Access Mode: <http://www.literaturepage.com/read/doriangray.html>

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

Оксана Цимбаліста – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри іноземних мов та перекладу Академії адвокатури України, м. Київ.

Наукові інтереси: невербальна комунікація, кінесичні засоби комунікації.

УДК 811.112.2'42

СПЕЦИФІКА МОВНОСТИЛІСТИЧНОГО АНАЛІЗУ ХУДОЖНЬОГО ТЕКСТУ НА ОСНОВІ ПОСІБНИКА «DEUTSCHIMBRIEFWECHSEL»

Марина ШЕВЧЕНКО, Тетяна ЧЕРЕПОВА (Слов'янськ, Україна)

У статті представлено специфіку мовностилістичного аналізу художнього тексту на основі німецького посібника «DEUTSCHIMBRIEFWECHSEL», розкрито нові підходи інтерпретації художньо-прозового тексту.

Відповідно до цього основною метою лінгвістичного аналізу тексту є його розгляд як організованої системи мовних засобів, що відбиває певний ідейно-тематичний образний та естетичний зміст тексту в загальних й особливих рисах.

Представлено схему аналізу художнього тексту німецької мови, надано приклади використання стилістичних засобів.

Ключові слова: стилістичні засоби, реферування, наратив, інтерпретація, семантика, текст, комунікативна компетентність.

This article presents the specificity of linguistic-stylistic analysis of literary text, which is based on German textbook «DEUTSCHIMBRIEFWECHSEL»; new approaches of interpreting art-prose text have been revealed.

Accordingly, the main aim of linguistic analysis of the text is its consideration as an organized system of linguistic resources, which reflects a certain ideological and thematic imagery and aesthetic sense of the text in general and specific terms.

The scheme of analysis of a literary text in German is presented, the examples of the use of stylistic means are provided.

Keywords: stylistic devices, abstracting, narrative, interpretation, semantics, text, communicative competence.